

PĒTĪJUMS PAR AKCĪZES NODOKLI NAFTAS PRODUKTIEM

Informatīvo ziņojumu sagatavoja: I.Kodoliņa-Miglāne, Z.Sauketēna (Finanšu ministrijas Nodokļu analīzes departaments). Ziņojuma sagatavošanu vadīja I.Tiesnieks (Finanšu ministrijas Nodokļu analīzes departaments).

Informatīvā ziņojuma sagatavošanā līdzdarbojās un komentārus sniedza: J.Lukss (Finanšu ministrijas Netiešo nodokļu departaments).

Saturs

1. Nodokļa mērķi un ar nodokli apliekamie naftas produkti.....	3
2. Nodokļa likmes.....	4
2.1. Harmonizācija ar Eiropas Savienības prasībām.....	4
2.2. Latvijā spēkā esošās nodokļa likmes.....	5
2.3. Salīdzinājums ar Eiropas Savienības dalībvalstīm.....	7
3. Nodokļa atvieglojumi.....	10
4. Nodokļa ieņēmumi un patēriņš.....	11
5. Degvielas mazumtirdzniecības cena un patērētāju pirktspēja.....	14
6. Nelegālā tirdzniecība.....	21
Secinājumi.....	23

1. Nodokļa mērķi un ar nodokli apliekamie naftas produkti

Pētījums par akcīzes nodokli naftas produktiem ir Finanšu ministrijas darba dokuments, kas izstrādāts ar mērķi analizēt un pilnveidot īstenoto politiku.

Akcīzes nodokļa primārais mērķis ir nodrošināt valsts budžeta ieņēmumus, ko nosaka kārtējā gada valsts budžeta likums. Akcīzes nodoklis nodrošina būtisku daļu no valsts budžeta ieņēmumiem, līdz ar to līdzsvarojot citu budžeta ieņēmumu avotu izmantošanu.

Latvijā līdzīgi kā lielākajā daļā pasaules valstu ar akcīzes nodokli apliek naftas produktus, ko izmanto par degvielu transportlīdzekļu darbināšanai vai par kurināmo. Zemākas akcīzes nodokļa likmes parasti tiek piemērotas naftas produktiem, ko izmanto lauksaimniecībā un apkurē.

Akcīzes nodoklis naftas produktiem sekmē arī šādas politikas īstenošanu:

- veicināt energoresursu taupīgu izmantošanu jeb energoefektivitāti;
- ierobežot energoresursu nelietderīgu patēriņu un kaitīgo ietekmi uz apkārtējo vidi;
- ierobežot atkarību no energoresursu importa, tādējādi uzlabojot arī maksājumu bilanci;
- veicināt vietējo energoresursu izmantošanu;
- veicināt videi draudzīgu energoresursu izmantošanu.

Tā kā benzīna pieprasījums ir salīdzinoši neelastīgs (palielinot cenu, pieprasījums samazinās, bet procentuāli mazāk), īstermiņā akcīzes nodoklis naftas produktiem var būt efektīvs budžeta ieņēmumu avots. Tomēr ilgtermiņā, pieprasījums var kļūt elastīgāks, jo degvielas patērētāji, reaģējot uz degvielas cenu pieaugumu, var pāriet uz ekonomiskākiem transportlīdzekļiem, piemēram, automašīnām, kas darbojas uz gāzi, elektromobiļiem, sabiedrisko transportu, riteņbraukšanu vai vispār atteikties no pārvietošanās ar transportlīdzekļiem.

Pieaugošās degvielas cenas (t.sk. akcīzes nodoklis) ierobežo iedzīvotāju pārvietošanās un darba iespējas, it īpaši mazāk blīvi apdzīvotos valsts reģionos.

Latvijas primāro resursu patēriņu nodrošina vietējie un atjaunojamie (koksne, kūdra, salmi, hidroresursi, vējš, biomasas, biodeģviela) un importētie energoresursi (naftas produkti, dabas gāze, akmeņogles u.c.). Šobrīd Latvijas primāro resursu piegādē dominē trīs energoresursu veidi, kas aizņem apmēram vienādas daļas – naftas produkti (galvenokārt benzīns un dīzeļdegviela), dabas gāze un koksne. Latvija, tāpat kā daudzas citas Eiropas Savienības (turpmāk tekstā – ES) valstis, ir atkarīga no primāro resursu importa. Tomēr Latvijai šī atkarība pēdējos 15 gados ir samazinājusies no 86% (1990.gads) līdz 54% (2009.gadā), galvenokārt palielinoties koksnes resursu izmantošanai.¹

Termināli naftas produktu tranzīta nodrošināšanai pa jūras ceļiem Latvijā ir labi attīstīti un ievērojami paplašina piegāžu daudzveidību un konkurenci. Kopā ar dzelzceļu un autoceļu transportu tie paver plašas iespējas autobenzīna un dīzeļdegvielas ievēšanai vairuma un mazumtirdzniecības vajadzībām no vismaz 10 naftas pārstrādes uzņēmumiem 1000-1500 km attālumā. Naftas produktu cauruļvads no Samāras Krievijā un Novopolockas Baltkrievijā ļauj transportēt dīzeļdegvielu ar iespēju to piegādāt Ilūkstē un Ventspilī.

¹ Ekonomikas ministrijas 14.01.2010. Informatīvais ziņojums "Par Enerģētikas attīstības pamatnostādņēs 2007. - 2016.gadam noteikto uzdevumu izpildi"

Latvijas naftas produktu patērētājiem vistuvāk atrodas Mažeikū naftas pārstrādes rūpnīca (Lietuvā) un Novopolockas naftas pārstrādes rūpnīca (Baltkrievijā). Citas ar sauszemes transporta sistēmu sasaistītās naftas pārstrādes iekārtas atrodas Krievijā – Kirišos, Maskavā, Jaroslavlā, Nižņijnovgorodā, Rjazaņā. Ar jūras transportu naftas produkti transportējami no Somijas (Porvo, Natali), Zviedrijas (Nīneshamn, Stenugsund, Lysekl) Dānijas (Kolunaborgas, Frederecia) un Norvēģijas (Mogstad, Sola). Ja vien neveidojas vienošanās starp vairumtirgotājiem Latvijas teritorijā, neviens no piegādātājiem nevar iegūt monopola vai dominējošo stāvokli.²

Ar akcīzes nodokli Latvijā apliek šādus naftas produktus, to aizstājējproduktus un komponentus:

- 1) svīnu nesaturošu benzīnu;
- 2) svīnu saturošu benzīnu;
- 3) dīzeļdegvielu (gāzeļļu);
- 4) petroleju;
- 5) degvielleļļu;
- 6) naftas gāzes un citus gāzveida ogļūdeņražus.

2. Nodokļa likmes

2.1. Harmonizācija ar Eiropas Savienības prasībām

Nodokļu piemērošanu energoproduktiem ES regulē Eiropas Padomes 2003.gada 27.oktobra direktīva 2003/96/EK, kas arī nosaka minimālās nodokļa likmes naftas produktiem (benzīnam, dīzeļdegvielai, petrolejai u.c.), kas ir spēkā no 2004.gada 1.janvāra. Tas galvenokārt saistīts ar ES enerģijas politiku – apkārtējās vides aizsardzību, naftas produktu importa samazināšanu, vietējo alternatīvo aizstājējproduktu (piemēram, biodegvielas) ražošanas un realizācijas veicināšanu un citiem tamlīdzīgiem pasākumiem.

2011.gada 13.aprīlī Eiropas Komisija ir ierosinājusi pārveidot pašreiz spēkā esošos, bet novecojušos noteikumus par nodokļu piemērošanu energoproduktiem ES. Jauno noteikumu mērķis ir pārstrukturēt veidu kādā enerģijas produkti tiek aplikti ar nodokli, lai novērstu pašreizējo nelīdzsvarotību un, ņemot vērā gan to CO₂ emisiju un siltumietilpību. Esošie enerģijas nodokļi būtu sadalīti divās daļās, kas, kopā ņemot, varētu noteikt kopējo likmi, pēc kuras produkts tiek aplikts ar nodokli. Jaunie noteikumi nosaka, ka visu veidu energoproduktu minimālā likme par CO₂ emisiju būtu EUR 20 par tonnu, ja energoproduktu izmanto kā degvielu līdz 2018.gadam jāsasniedz EUR 9,6 par GJ, bet, ja energoproduktu izmanto par kurināmo vai motordegvielu no 2013.gada – EUR 0,15 par GJ. Nosakot jaunās likmes, Komisija vēlas veicināt energoefektivitāti un videi draudzīgu produktu patēriņu.³

1.tabulā salīdzinātas minimālās akcīzes nodokļa likmes no 2004.gada, no 2010.gada un jaunās ierosinātās kombinētās likmes, kas iespējams būs jāpiemēro no 2018.gada.

² Ekonomikas ministrijas 14.01.2010. Informatīvais ziņojums “Par Enerģētikas attīstības pamatnostādņēs 2007. - 2016.gadam noteikto uzdevumu izpildi”

³ Eiropas Komisijas priekšlikums, Padomes direktīva Nr.C7-0105/11, ar ko groza Direktīvu 2003/96/EK, kas pārkārto Kopienas noteikumus par nodokļu uzlikšanu energoproduktiem un elektroenerģijai., Briselē, 13.04.2011

Minimālās akcīzes nodokļa likmes naftas produktiem saskaņā ar Direktīvu 2003/96/EK⁴

	No 01.01.2004.	No 01.01.2010.	No 01.01.2018. (projekts)
Svinu saturošs benzīns, EUR par 1000 l. CN kodī 2710 11 31, 2710 11 51 un 2710 11 59	421	421	-
Svinu nesaturošs benzīns, EUR par 1000 l. CN kodī 2710 11 31, 2710 11 41, 2710 11 45 un 2710 11 49	359	359	360
Dīzeļdegviela, EUR par 1000 l. CN kodī no 2710 19 41 līdz 2710 19 49	302	330	390
Petroleja, EUR par 1000 l. CN kodī no 2710 19 21 līdz 2710 19 25	302	330	392
Naftas gāze, EUR par 1000 kg. CN kodī no 2711 12 11 līdz 2711 19 00	125	125	500
Smagā degviellejla, EUR par 1000 kg. CN kodī no 2710 19 61 līdz 2710 19 69	15	15	67,84
Dīzeļdegviela apkurei, EUR par 1000 l.	21	21	57,37

2.2. Latvijā spēkā esošās nodokļa likmes

Jau 1997.gadā Latvija uzsāka akcīzes nodokļu likumdošanas reformu un sāka iestrādāt attiecīgo ES direktīvu prasības par akcīzes nodokļa piemērošanu gan attiecībā uz preču grupām, uz kurām nodoklis attiecināms, gan attiecībā uz nodokļa likmēm, gan arī attiecībā uz nodokļa maksāšanas kārtību, ieviešot akcīzes preču noliktavu sistēmu un paredzot nodokļa atlikto maksāšanu, izmantojot nodokļa nodrošinājumu.

Latvijai tika piešķirts pārejas periods minimālā akcīzes nodokļa bezsvina benzīnam ieviešanai līdz 2011.gadam, savukārt dīzeļdegvielai līdz pat 2013.gadam.⁵ Taču Latvija jau 2009.gadā sasniedza ES noteikto minimālo akcīzes nodokļa līmeni bezsvina benzīnam un dīzeļdegvielai.

No 2011.gada 1.jūnija Latvija vēl vairāk paaugstināja akcīzes nodokļa likmi bezsvina benzīnam, tādējādi tuvinot Latvijas akcīzes nodokļa lielumu benzīnam pārējām Baltijas valstīm. Šobrīd akcīzes nodokļa likme bezsvina benzīnam 289 lati par 1000 litriem par 13% pārsniedz ES noteikto minimālo nodokļa līmeni, savukārt dīzeļdegvielai – 234 lati par 1000 litriem sasniedz ES minimālo nodokļa līmeni, kāds ir noteikts 2010.gadā.

⁴ Priekšlikums pārskatīt ES enerģētikas nodokļu direktīvu (2011) 169. Minimālās nodokļa likmes. Eiropas Komisija, 2011.gada 7.jūnijs (Eiropas Komisijas mājas lapa: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/excise_duties/energy_products/index_en.htm)

⁵ Padomes 2004. gada 29. aprīļa Direktīva 2004/74/EK, ar ko groza Direktīvu 2003/96/EK par dažu dalībvalstu iespēju piemērot nodokļu līmeņa pagaidu atbrīvojumus vai samazinājumus attiecībā uz enerģētikas produktiem un elektroenerģiju

Akcīzes nodokļa likmju naftas produktiem izmaiņas Latvijā 2004.-2012.gadā⁶

	Benzīns, LVL par 1000 l.				Dīzeļdegviela, LVL par 1000 l.				Petroleja un degviela ⁶ , LVL par 1000 l.	Degviela, LVL par 1000 kg.	Naftas gāzes ⁷ , LVL par 1000 kg.	Marķētā degviela ⁸ , LVL par 1000 l.	
	Svinu nesaturošs			Svinu saturošs	(bez bio pied.)	(+bio 5-30%) ³	(bio vismaz 30%) ⁴	(100% bio) ⁵				(bez bio pied.)	(+bio 5%) ⁹
	(bez bio pied.)	(+bio 5%) ¹	(+bio 85%) ²										
01.01.2004.	160	130	-	210	100	-	-	-	100	7	50	13	-
01.05.2004. (pēc iestāšanās ES)	174	165	-	255	148	141	104	0	148	9	76	13	-
01.01.2005.	192	182	-	281	164	155	114	0	164	10	83	14	-
01.01.2007.	209	199	-	294	178	170	125	0	178	11	87	15	-
01.07.2007.	209	199	31,5	294	178	170	125	0	178	11	87	15	-
01.01.2008.	228	217	*** ³	297	193	184	136	0	193	11	87	15	-
01.02.2009.	269	256	*** ³	300	234	223	164	0	234	11	90	15	-
01.01.2010.	269	256	80,7	300	234	223	164	0	234	11	90	15	-
01.07.2010.	269	256	80,7	300	234	223	164	0	234	11	90	40	15
01.01.2011.	269	269	80,7	300	234	234	164	0	234	11	90	40	15
01.06.2011.	289	289	86,7	320	234	234	164	0	234	11	90	40	15

¹ Svinu nesaturošs benzīns, kuram tiek pievienots etilspirts (bio 5%) ir benzīns ar etilspirtu, kas iegūts no lauksaimniecības izejvielām un kas ir dehidrēts (ar spirta saturu vismaz 99,5 tilpumprocenti) un absolūtā spirta saturs veido 5,0 tilpumprocentus no kopējā produktu daudzuma.

² Svinu nesaturošs benzīns, kuram tiek pievienots etilspirts (bio 85%) ir benzīns ar etilspirtu, kas iegūts no lauksaimniecības izejvielām un kas ir dehidrēts (ar spirta saturu vismaz 99,5 tilpumprocenti) un absolūtā spirta saturs veido no 70,0 līdz 85,0 tilpumprocentus no kopējā produktu daudzuma.

³ No 01.01.2008. līdz 31.12.2009. svinu nesaturoša benzīna, kuram tiek pievienots etilspirts, likmi proporcionāli samazināja atbilstoši absolūtā etilspirta daudzumam, ja absolūtā spirta saturs veido no 70 līdz 95 tilpumprocentiem no kopējā produktu daudzuma.

⁴ Dīzeļdegviela (bio 5-30%), kurā biodīzeļdegviela vai rapšu sēklu eļļa veido no 5 līdz 30 (neieskaitot) tilpumprocentiem no kopējā naftas produktu daudzuma.

⁵ Dīzeļdegviela (bio vismaz 30%), kurā biodīzeļdegviela vai rapšu sēklu eļļa veido vismaz 30 tilpumprocentus no kopējā naftas produktu daudzuma.

⁶ Dīzeļdegviela (100% bio) ir biodīzeļdegviela, kas pilnībā iegūta no rapšu sēklu eļļas, un rapšu sēklu eļļa, kuru realizē vai izmanto par kurināmo vai degvielu.

⁷ Degviela, kuras kolorimetriskais indekss ir mazāks par 2,0 un kinemātiskā viskozitāte 50°C ir mazāka par 25 mm²/s, tās aizstājējprodukti un komponenti

⁸ Naftas gāze un pārējie gāzveida ūdeņraži, ja izmanto kā kurināmo likme ir LVL 0.

⁹ Marķētā degviela ir petroleja, dīzeļdegviela vai vieglā degviela (kuras kolorimetriskais indekss ir mazāks par 2,0 un kinemātiskā viskozitāte 50°C ir mazāka par 25 mm²/s), to aizstājējprodukti un komponenti, ja attiecīgie naftas produkti ir iezīmēti (marķēti) un tos izmanto par kurināmo siltuma ieguvei apkurē, sadedzināšanas iekārtās vai siltuma enerģijas ieguvei produkcijas ražošanas (pārstrādes) tehnoloģiskajā procesā, kā arī brīvostās un brīvājās ekonomiskajās zonās.

¹⁰ Marķētā degviela (bio 5%), ja marķēto naftas produktu sastāvā vismaz 5% no kopējā produktu daudzuma veido rapšu sēklu eļļa vai no rapšu sēklu eļļas iegūta biodīzeļdegviela.

⁶ Likums „Par akcīzes nodokli” (ar grozījumiem)

2.3. Salīdzinājums ar Eiropas Savienības dalībvalstīm

Saskaņā ar ES direktīvu nosacījumiem ar 2004.gada 1.janvāri ES ir stājušās spēkā palielinātas minimālās nodokļa likmes naftas produktiem (benzīnam, dīzeļdegvielai, petrolejai)⁷. Tas galvenokārt saistīts ar ES enerģijas politiku – apkārtējās vides aizsardzību, naftas produktu importa samazināšanu, vietējo alternatīvo aizstājējproduktu (piemēram, biodegvielas) ražošanas un realizācijas veicināšanu un citiem tamlīdzīgiem pasākumiem.

3.tabula

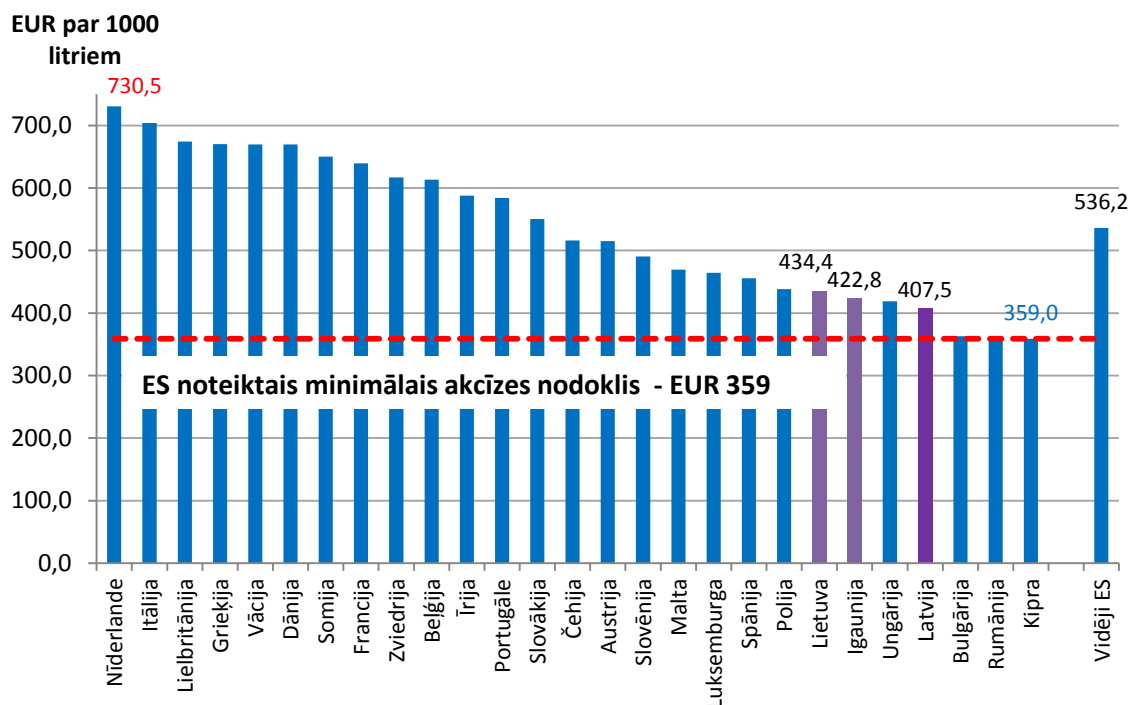
Akcīzes nodokļa naftas produktu likmes ES dalībvalstīs 2011.gadā⁸

Nr.p. k.		Benzīns, EUR par 1000 l.		Dīzeļdegviela, EUR par 1000 l.	Petroleja, EUR par 1000 l.	Smagā degviellejla, EUR par 1000 kg.	Naftas gāzes, EUR par 1000 kg.
		Svinu nesa- turošs	Svinu saturošs				
Minimālā likme (saskaņā ar Direktīvu 2003/96/EC)		359	421	330	330	15	125
1.	Austrija	515	587	425	397	60	261
2.	Beļģija	614	638	428	580	15	0
3.	Bulgārija	363	424	322	322	26	174
4.	Čehija	516	551	440	440	19	158
5.	Dānija	587	682	444	441	393	507
6.	Francija	640	640	428	417	19	108
7.	Grieķija	670	681	412	440	38	200
8.	Igaunija	423	423	393	330	15	125
9.	Īrija	588	588	479	479	62	161
10.	Itālija	704	704	593	337	64	268
11.	Kipra	359	421	330	330	15	125
12.	Latvija	408	451	330	330	16	127
13.	Lielbritānija	674	787	674	674	124	368
14.	Lietuva	434	579	302	330	15	304
15.	Luksemburga	465	517	330	330	15	102
16.	Malta	469	588	382	382	30	-
17.	Nīderlande	730	813	442	442	34	168
18.	Polija	487	-	330	416	15	188
19.	Portugāle	584	650	366	338	16	128
20.	Rumānija	360	421	316	376	15	128
21.	Slovākija	551	597	386	481	112	182
22.	Slovēnija	491	-	362	330	55	125
23.	Somija	650	-	470	679	188	-
24.	Spānija	456	458	331	316	15	57
25.	Ungārija	419	422	386	422	15	163
26.	Vācija	670	721	486	655	25	180
27.	Zviedrija	617	701	539	539	135	249

⁷ Padomes 2003.gada 27.oktobra Direktīva 2003/96/EK, kas pārkārto Kopienas noteikumus par nodokļu uzlikšanu energoproduktiem un elektroenerģijai

⁸ Eiropas Komisijas informācija uz 01.01.2012. (Eiropas Komisijas mājas lapa: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources)

1.attēlā redzamas pašreiz spēkā esošās bezsvina benzīna akcīzes nodokļa likmes ES dalībvalstīs.

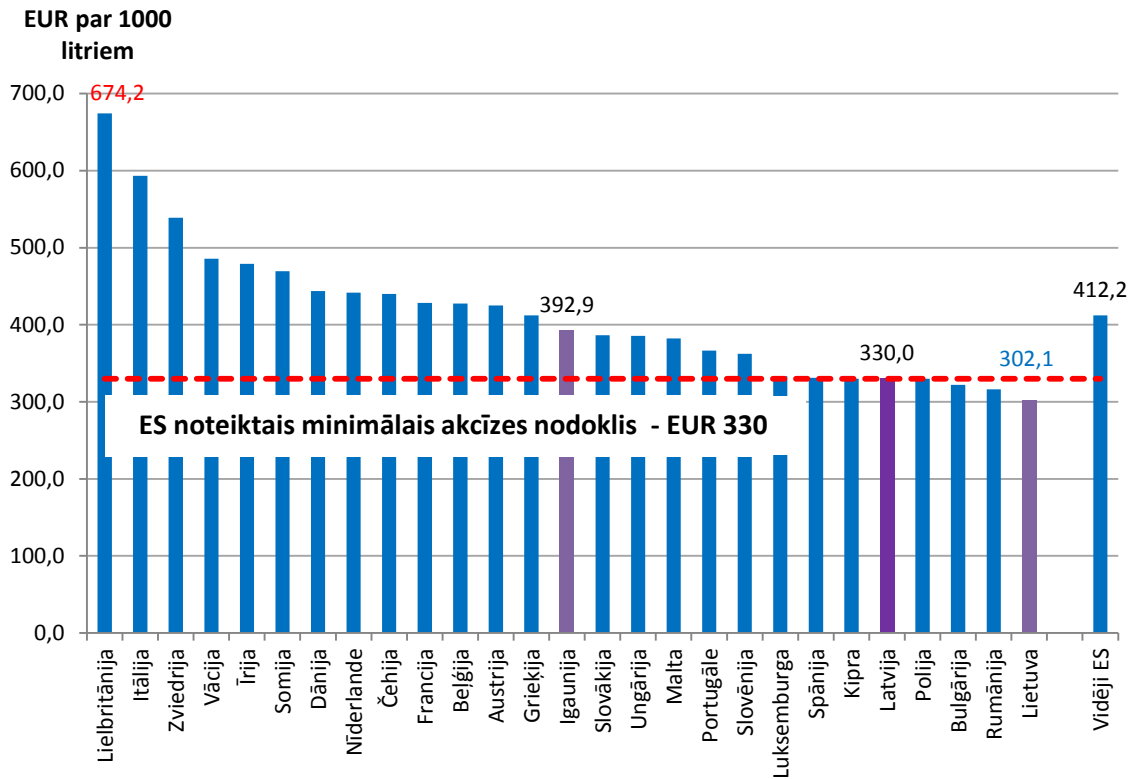

1.att. Bezsvina benzīna akcīzes nodokļa likmes ES dalībvalstīs⁹

Kopumā redzams, ka 2011.gadā bezsvina benzīna akcīzes nodokļa likmes starp ES dalībvalstīm svārstījās no maksimāli EUR 730,5 par 1000 litriem Nīderlandē līdz EUR 359,0 par 1000 litriem – Kiprā. Vidējā bezsvina benzīna akcīzes nodokļa likme ES bija EUR 536,2 par 1000 litriem. Latvijā 2011.gadā bezsvina benzīna akcīzes nodokļa likme bija 407,5 EUR par 1000 litriem, kas ir ceturrtā zemākā likme starp ES dalībvalstīm.

Savukārt 2.attēlā redzamas pašreiz spēkā esošās dīzeļdegvielas akcīzes nodokļa likmes ES dalībvalstīs.

⁹ Eiropas Komisijas informācija uz 01.01.2012. (Eiropas Komisijas mājas lapa: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources)

2.att. Dīzeļdegvielas akcīzes nodokļa likmes ES dalībvalstīs¹⁰

Kā redzams 2.attēlā dīzeļdegvielas akcīzes nodokļa likmes starp ES dalībvalstīm 2011.gadā svārstījās no maksimāli EUR 674,2 par 1000 litriem Lielbritānijā līdz EUR 302,1 par 1000 litriem – Lietuvā. Vidējā dīzeļdegvielas akcīzes nodokļa likme ES bija EUR 412,2 par 1000 litriem. Latvijā 2011.gadā dīzeļdegvielas akcīzes nodokļa likme bija 330,0 EUR par 1000 litriem, kas ir ceturrtā zemākā likme starp ES dalībvalstīm.

¹⁰ Eiropas Komisijas informācija uz 01.01.2012. (Eiropas Komisijas mājas lapa: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources)

3. Nodokļa atvieglojumi

Likums „Par akcīzes nodokli” paredz, ka no akcīzes nodokļa atbrīvo:

- 1) naftas produktus, kurus piegādā un izmanto:
 - kā izejvielu (nevis kā degvielu vai kurināmo);
 - gaisakuģi un kuģi, kuri netiek izmantoti privātai atpūtai un izklaidei;
 - elektroenerģijas ražošanai vai kombinētās iekārtās, kas ražo elektroenerģiju un siltumenerģiju;
 - ķīmiskās apstrādes procesā, pievienojot koksam, ko izmanto par kurināmo;
- 2) dīzeļdegvielu (gāzeļļu) un dīzeļdegvielu (gāzeļļu), kurai ir pievienota no rapšu sēklu eļļas iegūta biodīzeļdegviela un kuru izmanto lauksaimniecības produkcijas ražošanai, lauksaimniecības zemes apstrādei, kā arī tādas meža vai purva zemes apstrādei, kur kultivē dzērvenes vai mellenes, un zemes zem zivju dīķiem apstrādei, līdz 100 litriem par 1 hektāru.

Pie tam jāatzīmē, ka biodīzeļdegvielai, kas pilnībā iegūta no rapšu sēklu eļļas, un rapšu sēklu eļļai, kuru realizē vai izmanto par kurināmo vai degvielu, piemēro Ls 0 likmi par 1000 litriem.

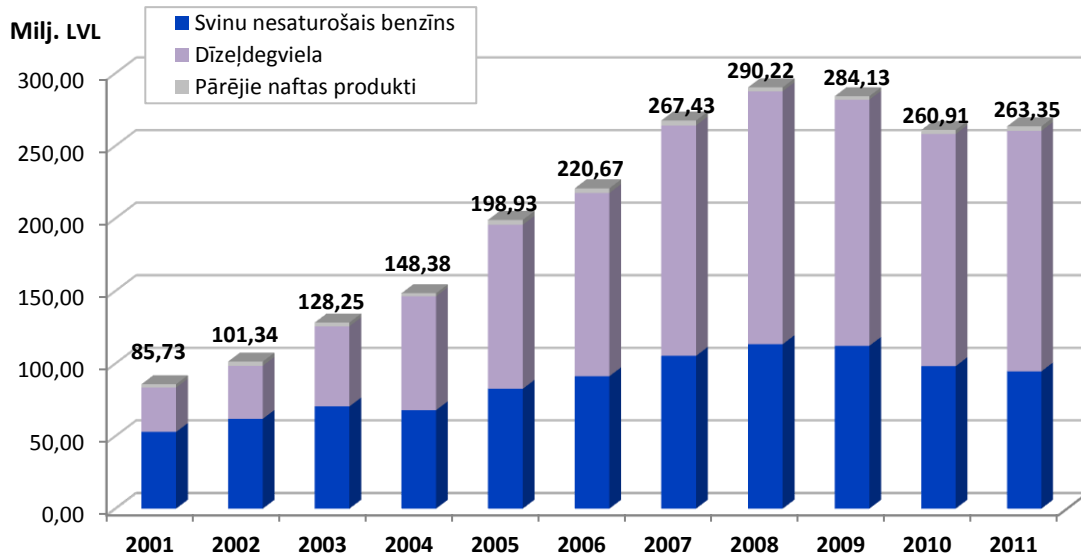
4.tabula

Atbrīvojuma piemērošana dīzeļdegvielai, kuru izmanto lauksaimniecības produkcijas ražotāji

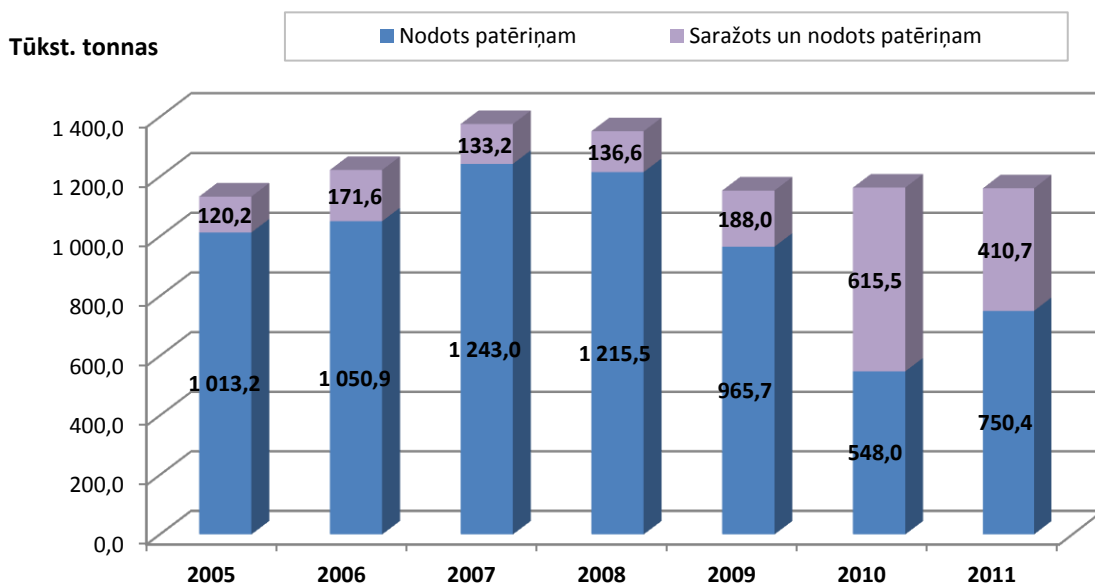
	Līdz 30.06.2010. (likums „Par akcīzes nodokli” un 07.08.2007. MK noteikumi Nr.528)	No 01.07.2010. (likums „Par akcīzes nodokli” un 12.05.2010. MK noteikumi Nr.444)	No 01.05.2011. (likums „Par akcīzes nodokli” un 03.05.2011. MK noteikumi Nr.344)
Zeme, par kuru var saņemt atbrīvojumu	<ul style="list-style-type: none"> • lauksaimniecībā izmantojama zeme 	<ul style="list-style-type: none"> • lauksaimniecībā izmantojama zeme, kas ir deklarēta vienotā platību maksājuma saņemšanai, • <i>meža vai purva zemes apstrādei, kur kultivē dzērvenes vai mellenes</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • lauksaimniecībā izmantojama zeme, kas ir deklarēta vienotā platību maksājuma saņemšanai, • meža vai purva zemes apstrādei, kur kultivē dzērvenes vai mellenes, • <i>zemes apstrādei zem zivju dīķiem</i>
Periods	Kalendārais gads	Saimnieciskais gads (no 01.07. līdz nākamā gada 30.06.)	Saimnieciskais gads (no 01.07. līdz nākamā gada 30.06.)
Atbrīvojums	Atmaksu sistēma – 100 litru par ha (līdz 01.05.2004. 120 litru par hektāru)	Atbrīvojums tiek piemērots jau iegādes brīdī – līdz 100 litriem par hektāru	Atbrīvojumu piemēro, ja minimālie ieņēmumi (neskaitot ES atbalstu) ir vismaz 200 Ls par 1 ha.
Ierobežojums			Maksimālais bezakcīzes dīzeļdegvielas daudzums 2010/2011 saimnieciskajā gadā līdz 85 495 240 litriem, bet 2011/2012 saimnieciskajā gadā līdz 97 858 600 litriem
Nodotā dīzeļdegviela		2010.gadā – 46 624 tonnas	2011.gadā – 78 261 tonnas

4. Nodokļa ieņēmumi un patēriņš

Akcīzes nodokļa ieņēmumi par naftas produktiem 2011.gadā sastādīja 54,7% no kopējiem akcīzes nodokļa ieņēmumiem un 6,7% no kopbudžeta nodokļu ieņēmumiem.

3.att. Akcīzes nodokļa ieņēmumi par naftas produktiem, milj. LVL

4.att. Naftas produktu nodošana patēriņam Latvijā (tūkst. tonnas)¹¹

¹¹ Degvielas aprīte, VID, Akcīzes preču pārvaldes statistika un rezultāti, 2011.gads

Kā redzams 3.attēlā, līdz 2008.gadam akcīzes nodokļa likmju par naftas produktiem pakāpeniskā palielināšana nodrošināja akcīzes nodokļa ieņēmumu par naftas produktiem pieaugumu. Akcīzes nodokļa ieņēmumi par naftas produktiem savu maksimumu – 290,22 milj. latu – sasniedza 2008.gadā. Arī 4.attēlā redzams, ka kopējais patēriņam nodotais naftas produktu apjoms pakāpeniski palielinājās līdz 2007. un 2008.gadam.

2009.gadā kopējās ekonomiskās situācijas pasliktināšanās rezultātā akcīzes nodokļa ieņēmumi par naftas produktiem samazinājās un bija 284,13 milj. latu, t.i., salīdzinot ar 2008.gadu, samazinājās par 6,09 milj. latu jeb 2,1 procentiem. Lielākais akcīzes nodokļa ieņēmumu par naftas produktiem samazinājums 2009.gadā attiecībā pret 2008.gadu bija dīzeļdegvielai par 4,69 milj. latu jeb 2,7% (patēriņam nodotais dīzeļdegvielas apjoms samazinājās par 149,6 tūkst. tonnām jeb 18,5%) un benzīnam par 1,14 milj. latu jeb 1,0 procentu (patēriņam nodotais benzīna apjoms samazinājās par 56,0 tūkst tonnām jeb 14,8%).

Arī 2010.gadā turpinājās akcīzes nodokļa ieņēmumu par naftas produktiem kritums, un 2010.gadā, salīdzinot ar 2009.gadu, akcīzes nodokļa ieņēmumi par naftas produktiem samazinājās par 23,21 milj. latu jeb 8,2 procentiem. Lielākais akcīzes nodokļa ieņēmumu par naftas produktiem samazinājums 2010.gadā attiecībā pret 2009.gadu bija benzīnam par 14,02 milj. latu jeb 12,5% un dīzeļdegvielai par 9,57 milj. latu jeb 5,6 procentiem. 2010.gadā patēriņam nodoto naftas produktu apjoms saglabājās 2009.gada līmenī, t.i. patēriņam tika nodots par 9,8 tūkst. tonnām jeb 0,9% vairāk nekā 2009.gadā. Akcīzes nodokļa ieņēmumu par naftas produktiem samazinājums ir saistāms ar VID piešķirto nodokļu samaksas termiņu pagarinājumu pieaugumu, kā arī ar to, ka 2010.gadā 68% no kopējā patēriņam nodotā benzīna un dīzeļdegvielas apjoma veidoja produkti ar biodegvielas piejaukumu un biodīzeļdegviela, attiecīgi samazinot akcīzes nodokļa ieņēmumus aptuveni par 8,8 milj. latu. 2010.gadā akcīzes preču noliktavās kopumā tika saražoti (sajaukti, marķēti, apstrādāti, pārstrādāti, safasēti) par 570,04 tūkst. tonnām vairāk naftas produktu nekā 2009.gadā. Minēto degvielas veidu ražošanas (sajaukšanas) apjomu pieaugums skaidrojams ar to, ka saskaņā ar 2009.gada 3.novembrī veiktajiem grozījumiem Ministru kabineta 2000.gada 26.septembra noteikumos Nr.332 „Noteikumi par benzīna un dīzeļdegvielas atbilstības novērtēšanu”, sākot no 2009.gada 1.oktobra Latvijā atļauts realizēt 95 markas bezsvina benzīnu tikai tad, ja pievienotā bioetanola saturs ir 4,5-5 tilpumprocenti, un dīzeļdegvielu (izņemot arktiskos un bargos ziemas apstākļos izmantojamu¹²) tikai ar biodīzeļdegvielas saturu 4,5-5 tilpumprocenti no kopējā produkta daudzuma.

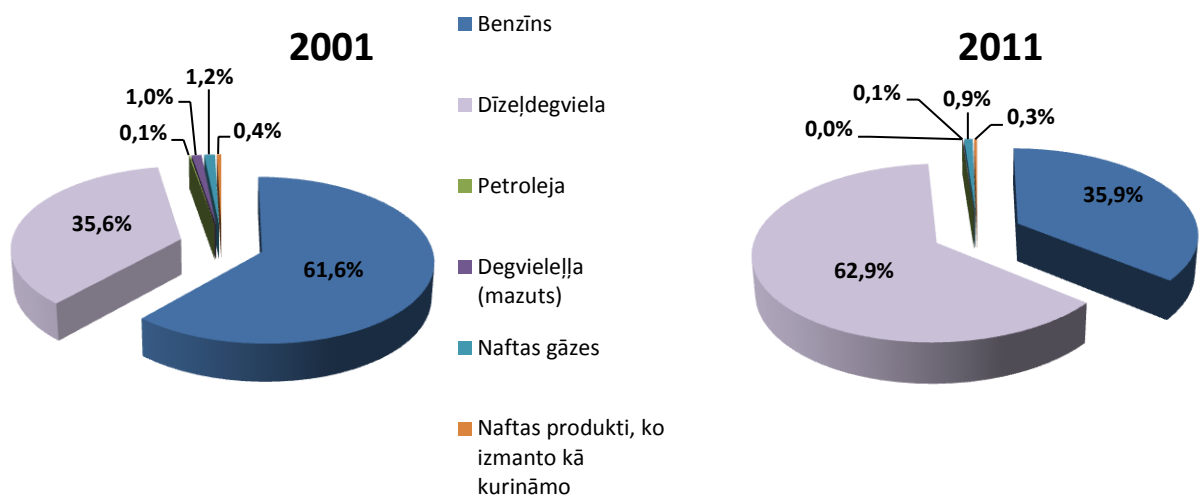
2011.gadā akcīzes nodokļa ieņēmumi par naftas produktiem bija par 2,44 milj. latu jeb 0,9% lielāki nekā 2010.gadā. Patēriņam nodoto naftas produktu apjoms ir nostabilizējies 2010.gada līmenī, lai arī gada sākumā bija vērojams būtisks kritums. Tai pat laikā ir vērojamas izmaiņas naftas produktu struktūrā, salīdzinājumā ar 2010.gada datiem, par labu naftas produktiem ar zemāku akcīzes nodokļa likmi. Tā, piemēram, 2011.gadā, salīdzinot ar 2010.gadu, akcīzes nodokļa ieņēmumi ir palielinājušies par dīzeļdegvielu (ieskaitot dīzeļdegvielu, kurai pievienota biodīzeļdegviela un dīzeļdegvielu, kuru izmanto par kurināmo) – par 5,65 milj. latu jeb 3,5%, par sašķidrināto naftas gāzi, kuru izmanto kā degvielu, – par Ls 0,34 milj. jeb 18%, bet samazinājušies par svinu nesaturošo benzīnu (ieskaitot svinu nesaturošo benzīnu, kuram pievienots no lauksaimniecības izejvielām iegūts etilspirts) – par Ls 3,56 milj. jeb 4% un par degvielleļļu – par Ls 0,14 milj. jeb 44%.

2011.gadā akcīzes nodokļa ieņēmumus par naftas produktiem ietekmēja veiktās akcīzes nodokļa likmju izmaiņas 1.janvārī, atceļot samazinātas akcīzes nodokļa likmes piemērošanu degvielai, kurai pievienota biodegviela 5% apjomā, un no 1.jūnija, palielinot nodokļa likmi visa veida benzīnam. 2011.gadā akcīzes preču noliktavās kopumā saražoti

¹² Kā izriet no MK 01.10.2009. noteikumiem Nr.322, vasaras periodā šādu degvielu realizēt aizliegts.

(sajaukti, apstrādāti, fasēti) par 92,28 tūkst. tonnām jeb 11% mazāk naftas produktu kā 2010.gadā. Savukārt akcīzes nodokļa ieņēmumu samazinājumu, salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu, vistiešākā veidā ietekmēja dīzeļdegvielas piegādes lauksaimniecības produkcijas ražošanai un zemes apstrādei, piemērojot atbrīvojumu no akcīzes nodokļa, jo 2010.gada pirmajā pusē šim mērķim paredzētajai degvielai tika piemērots nevis atbrīvojums no nodokļa degvielas piegādes brīdī, bet gan nodokļa atmaksas sistēma.¹³

Kā redzams 5.attēlā, kopš 2001.gada, akcīzes nodokļa likmju izmaiņu dēļ, ir būtiski mainījusies arī akcīzes nodokļa par naftas produktiem ieņēmumu struktūra. Būtiski ir samazinājies akcīzes nodokļa ieņēmumu par benzīnu īpatsvars, bet pieaudzis ieņēmumu par dīzeļdegvielu īpatsvars.

5.att. Akcīzes nodokļa ieņēmumu par naftas produktiem struktūra 2001. un 2011.gadā

¹³ Degvielas aprīte, VID, Akcīzes preču pārvaldes statistika un rezultāti, 2011.gads

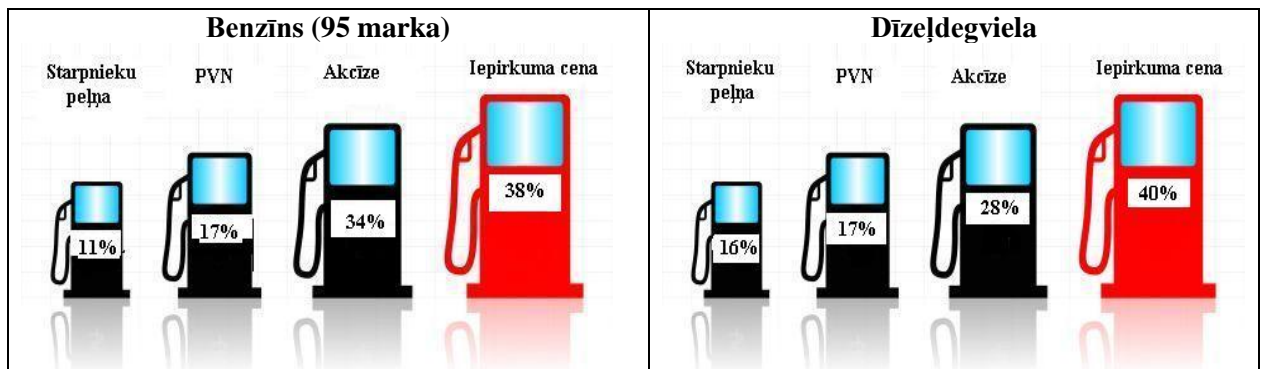
5. Degvielas mazumtirdzniecības cena un patērētāju pirktspēja

Nafta tiek izmantota kā degviela, tāpēc naftas produktu cenas netieši ietekmē visu preču un pakalpojumu cenas.

Degvielas cenu struktūru sastāda četras komponentes:

- iepirkuma cena (atkarīga no naftas produktu cenas pasaules tirgū);
- nodokļi (akcīzes nodoklis, muita, PVN). Muitas nodoklis nav piemērojams starp ES dalībvalstīm, tomēr muitas nodoklis degvielai ir piemērojams par piegādēm no valstīm, kas nav ES dalībvalstis, piemēram, no Krievijas;
- loģistikas un pārdošanas izdevumi;
- degvielas tirgotāju peļņa.¹⁴

6.attēlā redzamas benzīna un dīzeļdegvielas mazumtirdzniecības cenas komponentes, kādas tās ir vidēji ES dalībvalstīs uz 2012.gada martu.

6.att. Benzīna un dīzeļdegvielas mazumtirdzniecības cenas komponentes¹⁵

Kā redzams 6.attēlā, proporcionāli ES dalībvalstu benzīna un dīzeļdegvielas mazumtirdzniecības cenas visvairāk ietekmē akcīzes nodoklis un degvielas iepirkuma cenas.

Degvielas cena Latvijā ir atkarīga no naftas cenas pasaulē, jo Latvijā degviela tiek importēta.

Savukārt naftas cenas pasaulē ietekmē:

- benzīna un dīzeļdegvielas biržas cenu svārstības;
- benzīna un dīzeļdegvielas ražošanas izmaksu izmaiņas naftas pārstrādes rūpnīcās;
- valūtas, īpaši ASV dolāra kursu svārstības;
- ES kvalitātes prasību palielināšanās benzīnam un dīzeļdegvielai;
- izmaiņas normatīvajos aktos attiecībā uz nodokļu (PVN un akcīzes) likmēm un izmaiņas normatīvajos aktos attiecībā uz obligāto valsts rezervju glabāšanu.

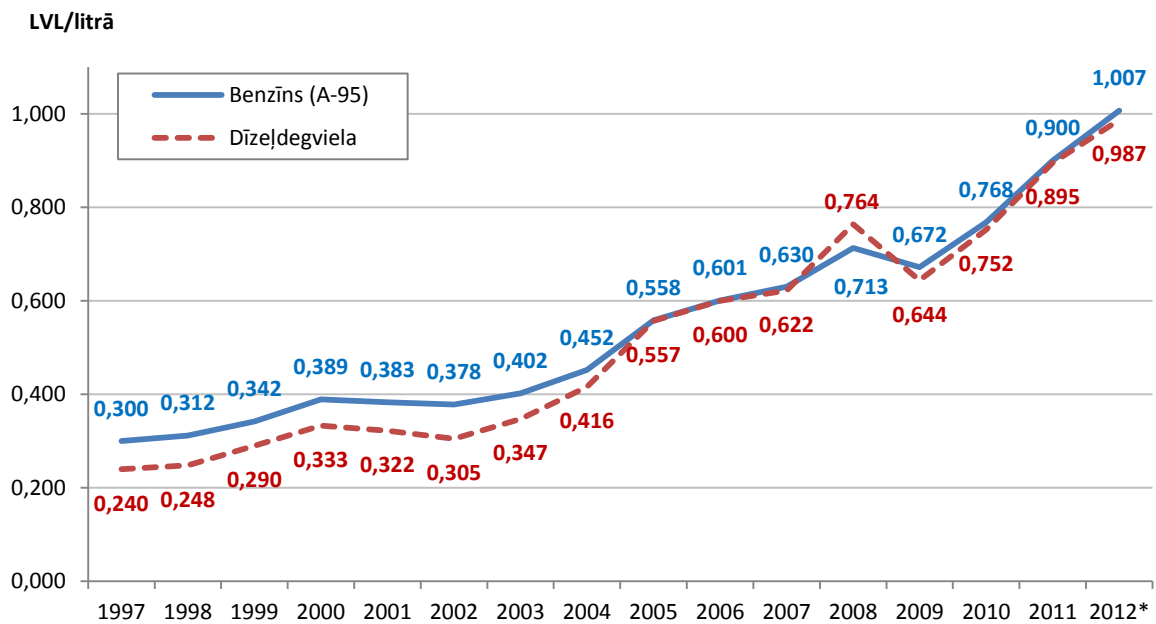
¹⁴ Informatīvais ziņojums par degvielas tirgu, iespējām palielināt konkurenci degvielas tirgū un degvielas kvalitātes normatīviem, Ekonomikas ministrija, 2005.gada 6.maijā

¹⁵ Aprēķins, izmantojot datus no Eiropas enerģijas mājas lapas (<http://www.energy.eu>), vidējie dati ES dalībvalstīs uz 2012.gada martu

Patlaban pasaules ekonomikas krīzes degpunktā ir nevis Eiropa ar tās kopīgās valūtas – eiro – problēmām, bet gan naftas cenas un raizes par izejvielu ieguvī ģeopolitiski nestabilajos reģionos. ASV un ES 2012.gada janvārī paziņoja par sankcijām pret Irānu, pārtraucot visas finanšu darbības ar šīs valsts institūcijām un uzņēmumiem. Vienlaikus Eiropas Padome ieviesa Irānas naftas un tās produktu importa aizliegumu.¹⁶

Augstās naftas cenas ir nopietns šķērslis ekonomikas izaugsmei ne tikai Latvijā, bet arī pasaules globālai ekonomikai. Tās ierobežo iedzīvotāju pirktspēju, kā arī draud kāpināt inflāciju, kas var apdraudēt Māstrihtas kritērija izpildi un attiecīgi dalību eiro zonā. Tomēr Latvija tiešā veidā ietekmēt esošos notikumus nevar.

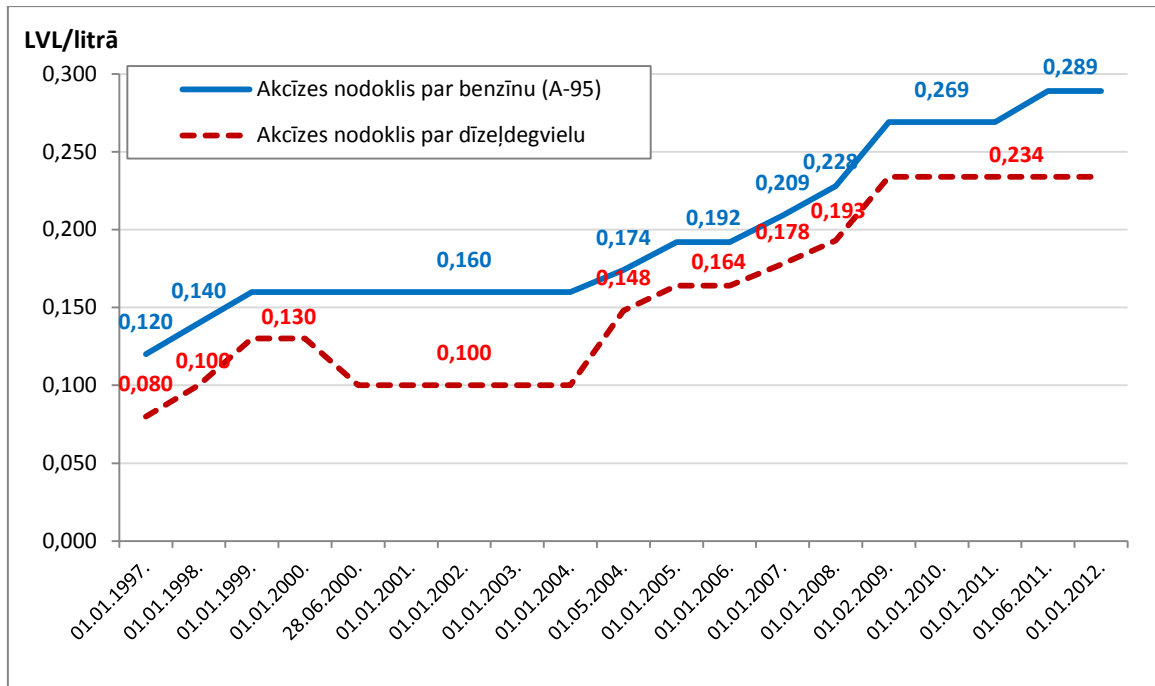
Patlaban degviela Latvijas benzīntankos maksā jau aptuveni latu litrā (skat. 7.att.).

7.att. Degvielas vidējās svērtās mazumtirdzniecības cenas un akcīzes nodoklis Latvijā¹⁷

¹⁶ SVF vadītāja: pasaulei draud degvielas cenu celšanās. žurnāls „Ir”, 2012.gada 21.martā

¹⁷ Latvijas Centrālās Statistikas pārvaldes dati (*dati par 2012.gadu - cenas Statoil automātiskajās DUS 19.03.2012.)

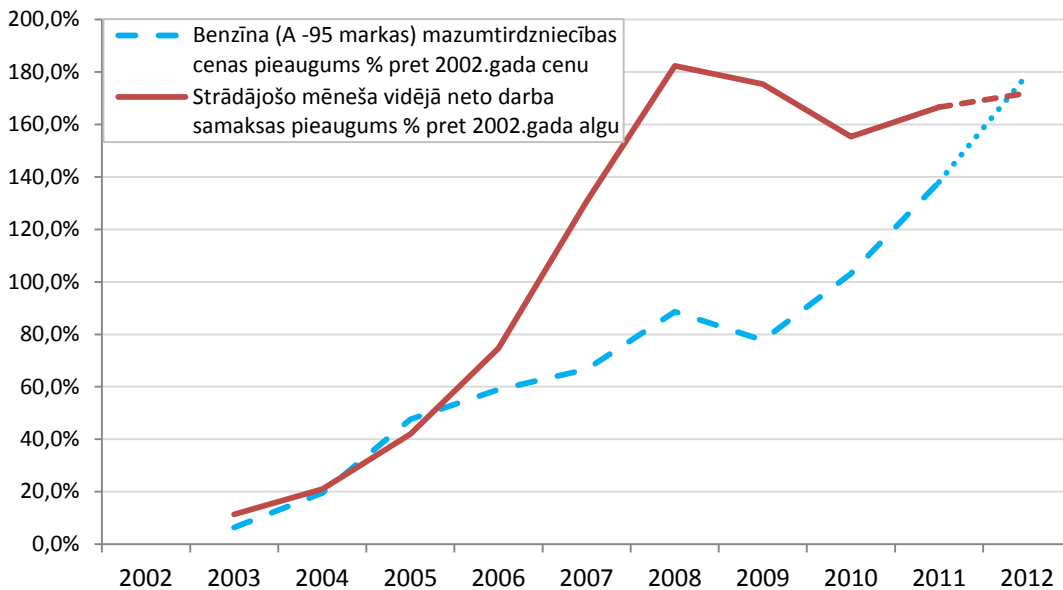
8.att. Akcīzes nodoklis par degvielu Latvijā¹⁸

Kā redzams 7. un 8.attēlā, akcīzes nodokļa par degvielu izmaiņām ne vienmēr ir tieša saistība ar degvielas cenu izmaiņām. Piemēram, 2009.gadā bija vienīgais gads, kad gan benzīna, gan dīzeļdegvielas cenas, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās (attiecīgi par -0,041 LVL/litrā un -0,120 LVL/litrā), tai pašā laikā no 2009.gada 1.februāra tika būtiski paaugstinātas gan benzīna, gan dīzeļdegvielas akcīzes nodokļa likmes (benzīnam no 0,228 LVL/litrā uz 0,269 LVL/litrā un dīzeļdegvielai no 0,193 LVL/litrā uz 0,234 LVL/litrā). To varētu izskaidrot ar to, ka 2008.gadā, kad bija vērojama „ekonomikas pārkaršana”, arī degvielas cenas strauji pieauga, bet 2009.gadā, sākoties krīzei, degvielas cenas samazinājās. Savukārt, lai gan kopš 2009.gada 1.februāra dīzeļdegvielas akcīzes nodokļa likme nav mainīta, dīzeļdegvielas cena 2012.gada martā, salīdzinot ar 2009.gadu, ir pieaugusi par 53,3 procentiem.

Jāatzīmē, ka turpinoties degvielas cenu straujajam kāpumam, būtiski pieaug autovadītāju interese par autogāzes iekārtu uzstādīšanu. Pēc pēdējiem CSDD datiem (uz 01.04.2012.) Latvijā reģistrēto transportlīdzekļu skaits, kas ir aprīkoti ar benzīna/gāzes dzinēju ir 31 287 jeb 4,53% no kopējā reģistrēto transportlīdzekļu skaita. Savukārt vieglo transportlīdzekļu skaits ar benzīna/gāzes dzinēju ir 29 695 jeb 4,85% no reģistrētajiem vieglajiem automobiļiem. Turklāt šī gada pirmajos mēnešos reģistrēto benzīna/gāzes vieglo automašīnu skaits ir pieaudzis par 6,8%, salīdzinot ar situāciju uz 01.01.2012., bet gada laikā pieaugums ir vēls straujāks +22,8%, salīdzinot ar situāciju uz 01.04.2011.

9.attēlā var redzēt, kā kopš 2002.gada mainījusies benzīna (A-95 marka) cena attiecībā pret strādājošo mēneša vidējo neto darba samaksu.

¹⁸ Likums „Par akcīzes nodokli” (ar grozījumiem)

9.att. Benzīna (A-95 markas) cenas un strādājošo mēneša vidējās neto darba algas pieaugums, % pret 2002.gadu¹⁹

Kā redzams 9.attēlā, var prognozēt, ka 2012.gadā, turpinoties degvielas cenu kāpumam, benzīna cenas pieaugums pret 2002.gadu pārsniegs strādājošo mēneša vidējās neto darba samaksas pieaugumu (līdz šim benzīna cenu kāpums bija zemāks attiecībā pret strādājošo mēneša vidējās neto darba samaksas pieaugumu).

Ja salīdzina degvielas mazumtirdzniecības cenas starp ES dalībvalstīm, tad Latvijā nav pati dārgākā degviela (benzīna cena 2012.gada martā 1,416 EUR/litrā bija sestā zemākā ES, bet dīzeļdegvielas cena 1,399 EUR/litrā – vienpadsmitā zemākā).

2012.gada martā benzīna (95 markas) cenu ziņā līderes bija Itālija (1,852 EUR/litrā), Nīderlande (1,829 EUR/litrā) un Dānijā (1,825 EUR/litrā), bet viszemākās benzīna cenas bija Rumānijā (1,306 EUR/litrā), Bulgārijā (1,334 EUR/litrā) un Kiprā (1,361 EUR/litrā). Savukārt dīzeļdegvielas cenu ziņā līderes bija Lielbritānija (1,775 EUR/litrā), Itālija (1,765 EUR/litrā) un Zviedrija (1,699 EUR/litrā), bet viszemākās dīzeļdegvielas cenas bija Luksemburgā (1,294 EUR/litrā), Lietuvā (1,337 EUR/litrā) un Slovēnijā (1,343 EUR/litrā).

Lai gan uz pārējo ES dalībvalstu fona Latvijā degviela ir salīdzinoši lēta, tomēr nebūtu arī korekti Rietumeiropas valstu degvielas cenas salīdzināt ar Latvijā esošajām, jo vērā jāņem kopējā ekonomiskā situācija, kā arī vispārējā dzīves līmeņa un ienākumu atšķirības.

Tāpēc 5.tabulā un 6.tabulā aprēķināts, procentuāli cik lielu daļu no vidējās mēneša neto darba algas sastāda izdevumi par 60 litriem (pieņemot, ka tāds aptuveni ir ekonomikas klases automašīnas vidējais patēriņš mēnesī) benzīna un dīzeļdegvielas, un cik no tā sastāda izdevumi par akcīzes nodokli.

¹⁹ Latvijas Centrālās Statistikas pārvaldes dati (dati par 2012.gadu - prognoze)

Vidējā mēneša neto darba alga, benzīna (95 markas) mazumtirdzniecības cenas, no tās akcīzes nodoklis un šo rādītāju procentuālā attiecība, ES dalībvalstīs²⁰

Nr.p. k.	Valsts	Vidējā mēneša neto darba alga 2011.gadā, EUR/mēn.	Bezsvina benzīna (95 markas) mazumtirdz. cena, 20.03.2012., EUR/litrs	Akcīzes nodoklis, 20.03.2012., EUR/litrs	Izdevumi par 60 litriem benzīna, % no vidējās mēneša neto darba algas	Akcīzes nodokļa slogs par 60 litriem benzīna, % no vidējās mēneša neto darba algas
1.	Luksemburga	2 334,67	1,435	0,462	3,7%	1,2%
2.	Austrija	2 112,47	1,423	0,482	4,0%	1,4%
3.	Zviedrija	2 276,65	1,742	0,620	4,6%	1,6%
4.	Vācija	2 187,74	1,671	0,654	4,6%	1,8%
5.	Beļģija	2 211,74	1,735	0,614	4,7%	1,7%
6.	Somija	2 115,42	1,683	0,650	4,8%	1,8%
7.	Dānija	2 141,05	1,825	0,587	5,1%	1,6%
8.	Nīderlande	2 080,80	1,829	0,730	5,3%	2,1%
9.	Francija	1 827,18	1,695	0,607	5,6%	2,0%
10.	Lielbritānija	1 779,51	1,691	0,674	5,7%	2,3%
11.	Spānija	1 365,17	1,473	0,425	6,5%	1,9%
12.	Īrija	1 484,71	1,615	0,588	6,5%	2,4%
13.	Itālija	1 597,65	1,852	0,704	7,0%	2,6%
14.	Kipra	989,33	1,361	0,359	8,3%	2,2%
15.	Slovēnija	825,69	1,463	0,491	10,6%	3,6%
16.	Malta	804,33*	1,450	0,469	10,8%	3,5%
17.	Portugāle	906,91	1,722	0,584	11,4%	3,9%
18.	Grieķija	842,55	1,762	0,670	12,5%	4,8%
19.	Čehija	659,56	1,489	0,516	13,5%	4,7%
20.	Igaunija	555,30	1,430	0,423	15,5%	4,6%
21.	Ungārija	502,91	1,512	0,419	18,0%	5,0%
23.	Slovākija	507,85	1,532	0,515	18,1%	6,1%
22.	Polija	447,50	1,390	0,380	18,6%	5,1%
24.	Latvija	424,64*	1,416	0,408	20,0%	5,8%
25.	Lietuva	369,93*	1,405	0,434	22,8%	7,0%
26.	Rumānija	297,26*	1,306	0,360	26,4%	7,3%
27.	Bulgārija	189,64*	1,334	0,363	42,2%	11,5%
	ES vidēji	1 253,26	1,564	0,525	7,5%	2,5%

Kā redzams 5.tabulā, Latvijā izdevumi par 60 litriem benzīna (pieņemtais ekonomikas klases automašīnas vidējais benzīna patēriņš mēnesī) sastāda 20% no strādājošā vidējās neto darba algas, kamēr ES vidēji tie ir 7,5%. Vairāk strādājošais par benzīnu tērē tikai Lietuvā, Rumānijā un Bulgārijā. Savukārt akcīzes nodokļa daļa sastāda 5,8% no vidējās mēneša neto darba algas, kamēr vidēji ES dalībvalstīs tie ir 2,5%.

²⁰ Eurostat dati par vidējo neto darba algu vienam strādājošajam bez bērniem (* dati par 2010.gadu). Eiropas enerģijas mājas lapas (<http://www.energy.eu>) dati par vidējām benzīna (95 markas) cenām un akcīzes nodokli ES dalībvalstīs 2012.gada martā

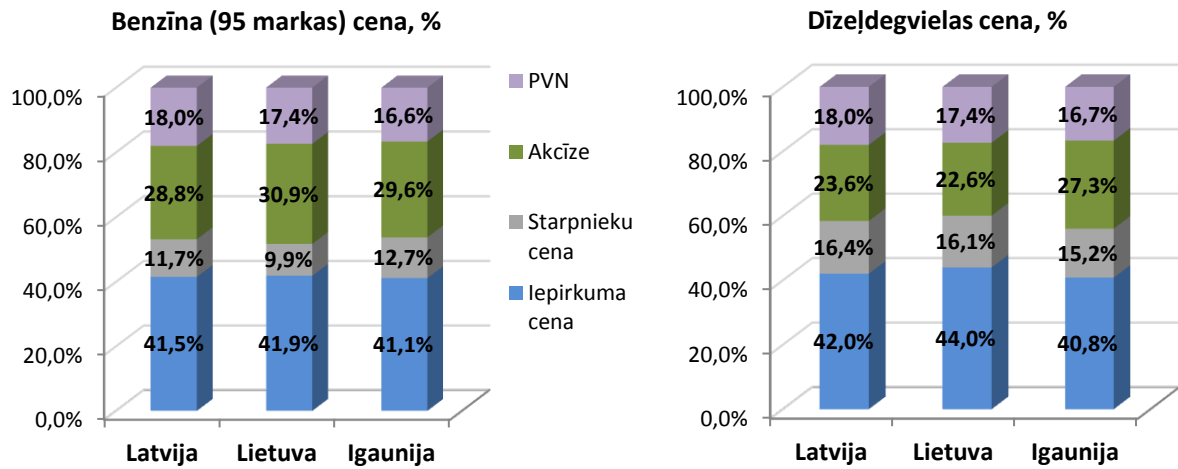
Vidējā mēneša neto darba alga, dīzeļdegvielas mazumtirdzniecības cenas, no tās akcīzes nodoklis un šo rādītāju procentuālā attiecība, ES dalībvalstīs²¹

Nr.p. k.	Valsts	Vidējā mēneša neto darba alga 2011.gadā, EUR/mēn.	Dīzeļdegvielas mazumtirdzn. cena, 20.03.2012., EUR/litrs	Akcīzes nodoklis, 20.03.2012., EUR/litrs	Izdevumi par 60 litriem dīzeļdegvielas, % no vidējās mēneša neto darba algas	Akcīzes nodokļa slogs par 60 litriem dīzeļdegvielas, % no vidējās mēneša neto darba algas
1.	Luksemburga	2 334,67	1,294	0,333	3,3%	0,9%
2.	Austrija	2 112,47	1,385	0,425	3,9%	1,2%
3.	Zviedrija	2 276,65	1,699	0,539	4,5%	1,4%
4.	Vācija	2 187,74	1,527	0,486	4,2%	1,3%
5.	Beļģija	2 211,74	1,556	0,428	4,2%	1,2%
6.	Somija	2 115,42	1,584	0,470	4,5%	1,3%
7.	Dānija	2 141,05	1,652	0,444	4,6%	1,2%
8.	Nīderlande	2 080,80	1,503	0,442	4,3%	1,3%
9.	Francija	1 827,18	1,520	0,428	5,0%	1,4%
10.	Lielbritānija	1 779,51	1,775	0,674	6,0%	2,3%
11.	Spānija	1 365,17	1,389	0,331	6,1%	1,5%
12.	Īrija	1 484,71	1,561	0,479	6,3%	1,9%
13.	Itālija	1 597,65	1,765	0,593	6,6%	2,2%
14.	Kipra	989,33	1,388	0,330	8,4%	2,0%
15.	Slovēnija	825,69	1,343	0,362	9,8%	2,6%
16.	Malta	804,33	1,360	0,382	10,1%	2,9%
17.	Portugāle	906,91	1,526	0,366	10,1%	2,4%
18.	Grieķija	842,55	1,562	0,412	11,1%	2,9%
19.	Čehija	659,56	1,506	0,440	13,7%	4,0%
20.	Igaunija	555,30	1,440	0,393	15,6%	4,2%
21.	Ungārija	502,91	1,537	0,386	18,3%	4,6%
23.	Slovākija	507,85	1,464	0,386	17,3%	4,6%
22.	Polija	447,50	1,389	0,330	18,6%	4,4%
24.	Latvija	424,64	1,399	0,330	19,8%	4,7%
25.	Lietuva	369,93	1,337	0,302	21,7%	4,9%
26.	Rumānija	297,26	1,344	0,316	27,1%	6,4%
27.	Bulgārija	189,64	1,361	0,322	43,1%	10,2%
	ES vidēji	1 253,27	1,488	0,412	7,1%	2,0%

Līdzīgi, kā redzams 6.tabulā, Latvijā izdevumi par 60 litriem dīzeļdegvielas (pieņemtais ekonomikas klases automašīnas vidējais benzīna patēriņš mēnesī) sastāda 19,8% no strādājošā vidējās neto darba algas, kamēr ES vidēji tie ir 7,1%. Vairāk strādājošais par dīzeļdegvielu tērē tikai Lietuvā, Rumānijā un Bulgārijā. Savukārt akcīzes nodokļa daļa sastāda 4,7% no vidējās mēneša neto darba algas, kamēr vidēji ES dalībvalstīs tie ir 2,0%.

²¹ Eurostat dati par vidējo neto darba algu vienam strādājošajam bez bērniem (* dati par 2010.gadu). Eiropas enerģijas mājas lapas (<http://www.energy.eu>) dati par vidējām benzīna (95 markas) cenām un akcīzes nodokli ES dalībvalstīs 2012.gada martā

Salīdzinot benzīna (95 markas) cenu struktūru Baltijas valstīs, redzams, ka aptuveni 42% no benzīna cenas sastāda benzīna iepirkuma cena, 11% starpnieku peļņa, 30% akcīzes nodoklis un 17% PVN. Savukārt dīzeļdegvielas cenas struktūra attiecīgi ir – 42%, 16%, 24% un 17%. Sīkāk degvielas cenu struktūra redzama 10.attēlā.

10.att. Degvielas cenu struktūra Baltijas valstīs²²

Atšķirīgi akcīzes nodokļi naftas produktiem nelielā tirgus areālā, piemēram, Baltijas valstīs, atļauj mazumtirgotājiem un, iespējams, arī vairumtirgotājiem gūt papildus ieņēmumus. Rezultātā maz ticams, ka varētu attaisnoties cerības, ka mazāki nodokļi degvielai dod kādus ieguvumus patērētājiem. Nav iemesla gaidīt, ka mazumtirdzniecības cenas vienādas kvalitātes produktiem Rīgā, Viļņā un Tallinā atšķirsies par akcīzes nodokļa starpību. Atsauces cena reģionā būs visumā viena un tā pati.²³

²² Eiropas enerģijas mājas lapas (<http://www.energy.eu>) dati par vidējām benzīna (95 markas) un dīzeļdegvielas cenām ES dalībvalstīs 2012.gada martā

²³ *Enerģētikas attīstības pamatnostādnes 2007. – 2016.gadam*, 8.pielikums, Ekonomikas ministrija, 2006.

6. Nelegālā tirdzniecība

Akcīzes preču nelegālā aprīte valsts budžetam rada daudzus miljonus latu zaudējumu.

Pēc Latvijas Darba devēju konfederācijas aprēķiniem degvielas kontrabandas tirgus apgrozījums Latvijā 2011.gadā bija 500 milj. latu, kas ir **40%** no legālā tirgus (2010.gadā – 37% un 2009.gadā – 31% no legālā tirgus).²⁴

Pēc VID Muitas pārvaldes aprēķiniem, nelegālās degvielas īpatsvars tirgū varētu būt aptuveni **15%**, taču dažādos pētījumos šie dati atšķiras. Nelegālā degviela galvenokārt tiek ieviesta no ES dalībvalstīm, un ļoti lielu apjomu legāli ievēd arī fiziskās personas no Krievijas. Degvielas kontrabanda no Krievijas un Baltkrievijas pēdējā laikā neesot novērota.²⁵

Savukārt "Swedbank Privātpersonu finanšu institūta" veiktajā aptaujā secināts, ka kopumā **16%** autovadītāju Latvijā iegādājas nelegālo degvielu. Visbiežāk nelegālo degvielu iegādājas Latgalē - 36% no māsaimniecībām, kurām ir automašīnas. Tai seko Vidzeme (22%), Rīga (12%), Pierīga (11%), Kurzeme (10%) un Zemgale (9%). Kopumā 23% aptaujāto autovadītāju, kuri iegādājas nelegālo degvielu, ienākumi ir no 125 līdz 199 latiem mēnesī.²⁶

Kā viens no kontrabandas avotiem 2011.gadā bija privātpersonu legāli ievestā degviela, kas pēc tam nenonāk šo personu personiskajā lietošanā, bet nelegālajā tirdzniecībā vai noziedzīgo grupējumu rīcībā. Līdz šim pāri robežai vienu reizi dienā varēja ievest pilnu bāku degvielas un vēl 10 litru kanniņu, piemērojot nodokļu atbrīvojumus. Pēc VID aplēsēm, 2011.gada pirmajā pusgadā kopumā pāri robežai šādi tika ievestas 292 dzelzceļa (ar 60 tonnu tilpumu) cisternas jeb seši vilcienu sastāvi ar degvielu. Tātad ik mēnesi privātpersonas legāli ievēda vienu vilciena sastāvu – apmēram 57 cisternas ar degvielu, piemērojot nodokļu atbrīvojumus, kas pilnīgi noteikti kropļo legālo degvielas tirgu.²⁷ Tāpēc no 2012.gada 1.janvāra ir stājušies spēkā grozījumi likumā „Par akcīzes nodokli”, kas paredz, ka pāri robežai akcīzes preces, piemērojot nodokļu atbrīvojumus, varēs ievest vienu reizi septiņās dienās, nevis katru dienu, kā tas bija pirms tam.

Lai ierobežotu degvielas kontrabandu, veikti un plānoti šādi uzlabojumi muitas darbā:

- 1) jaunas muitnieku rotācijas sistēmas ieviešana. No 2011.gada 1.augusta uz austrumu robežas ir ieviests jauns rotācijas princips, kam jānovērš muitas amatpersonu un robežšķērsojošo personu (tostarp organizētās noziedzības) iepriekšēju informētību un jāmazina iespējas plānotu un saskaņotu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanai;
- 2) kopš 2010.gada VID tiek īstenota arī jauna riska pārvaldības sistēmas ieviešana, kas ļauj apkopot dažādās muitas struktūrvienībās iegūto riska informāciju un operatīvi to novadīt līdz muitas punktiem;
- 3) ir uzsākta fizisko personu uzskaites un risku profilēšanas sistēmas ieviešana un norisinās arī darbs pie TLKAIS - transportlīdzekļu un konteineru automātiskās

²⁴ *Akcīzes nodoklis.*, Latvijas Darba devēju konfederācija, 2011.gads

²⁵ M. Luksa. *Akcīzes preču nelegālā aprīte, Muita. Problēmas.*, Latvijas Vēstneša portāls LV.LV, 2011.gada 27.jūlijs

²⁶ *16% autovadītāju Latvijā iegādājas nelegālo degvielu*, Ziņu aģentūra BNS, 2011.gada 2.jūnijs. Aptauju šā gada maijā pēc "Swedbank Privātpersonu finanšu institūta" pasūtījuma veicis tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Interneta aptaujā piedalījās 1005 Latvijas iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 74 gadiem, to starpā 684 respondenti, kuru māsaimniecībās ir automašīnas.

²⁷ M. Luksa. *Akcīzes preču nelegālā aprīte, Muita. Problēmas.*, Latvijas Vēstneša portāls LV.LV, 2011.gada 27.jūlijs

identificēšanas sistēmas savietošanas ar analogām sistēmām Lietuvā un Igaunijā. Šo sistēmu jau tagad izmanto igauņi Valgā un tādā veidā esot atklājuši diezgan daudz nelegālo degvielas pārvadājumu;

- 4) Muitas pārvalde sadarbībā ar Valsts robežsardzi ir uzsākusi sadarbību ar Ceļu satiksmes drošības direkciju, paredzot, ka tās inspektori muitas kontroles punktos konsultēs muitas amatpersonas, lai palīdzētu identificēt pārbūvētas vai uzstādītas nestandarta degvielas tvertnes transportlīdzekļos.
- 5) lai efektīvi cīnītos ar kontrabandas preču ieviešanu, VID turpinās pilnveidot pirmstiesas izmeklēšanas struktūrvienību darbu, kā galveno prioritāti nosakot cīņu pret organizēto noziedzību un kā galveno rezultatīvo rādītāju nosakot kriminālvajāšanai nodotās lietas par organizētās noziedzības grupējumu darbību.²⁸

²⁸ M. Luksa. *Akcīzes preču nelegālā aprīte, Muita. Problēmas.*, Latvijas Vēstneša portāls LV.LV, 2011.gada 27.jūlijs

Secinājumi

1. Akcīzes nodokļa par naftas produktiem mērķis ir nodrošināt valsts budžeta ieņēmumus atbilstoši noteiktajam ikgadējā valsts budžeta likumā. Nodoklis veicina arī citu politikas uzdevumu sasniegšanu: veicina energoresursu taupīgu izmantošanu jeb energoefektivitāti, vietējo energoresursu un videi draudzīgu energoresursu izmantošanu, kā arī ierobežo energoresursu nelietderīgu patēriņu, kaitīgo ietekmi uz apkārtējo vidi un atkarību no energoresursu importa.
2. Akcīzes nodokļa piemērošanu energoproduktiem ES regulē Eiropas Padomes direktīva, kas nosaka arī naftas produktu minimālās akcīzes nodokļa likmes. 2011.gada sākumā Eiropas Komisija ir ierosinājusi pārveidot pašreiz spēkā esošos, bet novecojušos noteikumus par nodokļu piemērošanu energoproduktiem ES, pārstrukturizējot veidu kādā enerģijas produkti tiek aplikti ar nodokli, lai novērstu pašreizējo nelīdzsvarotību un, ņemot vērā gan to CO₂ emisiju un siltumietilpību.
3. Latvijai bija piešķirts pārejas periods minimālā akcīzes nodokļa bezsvina benzīnam ieviešanai līdz 2011.gadam, savukārt dīzeļdegvielai līdz pat 2013.gadam. Taču Latvija jau 2009.gadā sasniedza ES noteikto minimālo akcīzes nodokļa līmeni bezsvina benzīnam un dīzeļdegvielai. No 2011.gada 1.jūnija Latvija vēl vairāk paaugstināja akcīzes nodokļa likmi bezsvina benzīnam, tādējādi tuvinot Latvijas akcīzes nodokļa lielumu benzīnam pārējām Baltijas valstīm.
4. Latvijā 2011.gadā gan bezsvina benzīna, gan dīzeļdegvielas akcīzes nodokļa likme bija ceturtā zemākā starp ES dalībvalstīm.
5. Akcīzes nodokļa ieņēmumi par naftas produktiem 2011.gadā sastādīja aptuveni 54,7% no kopējiem akcīzes nodokļa ieņēmumiem un 6,7% no kopbudžeta nodokļa ieņēmumiem. 2011.gadā akcīzes nodokļa ieņēmumi par naftas produktiem bija par 0,9% lielāki nekā 2010.gadā. Patēriņam nodoto naftas produktu apjoms ir nostabilizējies 2010.gada līmenī, lai arī gada sākumā bija vērojams būtisks kritums. Tai pat laikā ir vērojamas izmaiņas naftas produktu struktūrā salīdzinājumā ar 2010.gada datiem par labu naftas produktiem ar zemāku akcīzes nodokļa likmi.
6. 2012.gada martā degviela Latvijas benzīntankos maksā aptuveni jau latu litrā. Augstās naftas cenas ir nopietns šķērslis ekonomikas izaugsmei ne tikai Latvijā, bet arī pasaules globālai ekonomikai. Tās ierobežo iedzīvotāju pirktspēju, pārvietošanās iespējas, kā arī draud kāpināt inflāciju, kas var apdraudēt Māstrihtas kritērija izpildi un attiecīgi dalību eiro zonā. Tomēr Latvija tiešā veidā ietekmēt esošos notikumus nevar.
7. Salīdzinot degvielas mazumtirdzniecības cenas starp ES dalībvalstīm, jāsecina, ka Latvijā nav pati dārgākā degviela (benzīna cena 2012.gada martā 1,416 EUR/litrā bija sestā zemākā ES, bet dīzeļdegvielas cena 1,399 EUR/litrā – vienpadsmitā zemākā). Benzīna cenu ziņā līderes bija Itālija, Nīderlande un Dānija, bet viszemākās benzīna cenas bija Rumānijā, Bulgārijā un Kiprā. Savukārt dīzeļdegvielas cenu ziņā līderes bija Lielbritānija, Itālija un Zviedrija, bet viszemākās dīzeļdegvielas cenas bija Luksemburgā, Lietuvā un Slovēnijā.
8. Lai gan uz pārējo ES dalībvalstu fona Latvijā degviela ir salīdzinoši lēta, tomēr nebūtu korekti Rietumeiropas valstu degvielas cenas salīdzināt ar Latvijā esošajām, jo vērā jāņem kopējā ekonomiskā situācija, kā arī vispārējā dzīves līmeņa un ienākumu

atšķirības. Latvijā izdevumi par 60 litriem benzīna (pieņemot, ka tāds aptuveni ir ekonomikas klases automašīnas vidējais benzīna patēriņš mēnesī) sastāda 20% no strādājošā vidējās neto darba algas, kamēr vidēji ES tie ir 7,5%, bet izdevumi par 60 litriem dīzeļdegvielas attiecīgi – 19,8%, kamēr vidēji ES tie ir 7,1 procenti. Vairāk strādājošais par benzīnu un dīzeļdegvielu tērē tikai Lietuvā, Rumānijā un Bulgārijā. Savukārt akcīzes nodokļa daļa par benzīnu sastāda 5,8% no vidējās mēneša neto darba algas, kamēr vidēji ES tie ir 2,5%, bet par dīzeļdegvielu attiecīgi – 4,7%, kamēr vidēji ES tie ir 2 procenti.

9. Benzīna (95 markas) cenas struktūru Baltijas valstīs ir šāda: aptuveni 42% no benzīna cenas sastāda benzīna iepirkuma cena, 11% starpnieku peļņa, 30% akcīzes nodoklis un 17% PVN. Savukārt dīzeļdegvielas cenas struktūra attiecīgi ir – 42%, 16%, 24% un 17%.
10. Atšķirīgi akcīzes nodokļi naftas produktiem nelielā tirgus areālā, piemēram, Baltijas valstīs, atļauj mazumtirgotājiem un, iespējams, arī vairumtirgotājiem gūt papildus ieņēmumus. Rezultātā maz ticams, ka varētu attaisnoties cerības, ka mazāki nodokļi degvielai dod kādus ieguvumus patērētājiem. Nav iemesla gaidīt, ka mazumtirdzniecības cenas vienādas kvalitātes produktiem Rīgā, Viļņā un Tallinā atšķirsies par akcīzes nodokļa starpību. Atsauces cena reģionā būs visumā viena un tā pati.
11. Akcīzes preču nelegālā aprīte valsts budžetam rada daudzus miljonus latu zaudējumu. Pēc Latvijas Darba devēju konfederācijas aprēķiniem degvielas kontrabandas tirgus apgrozījums Latvijā 2011.gadā bija 500 milj. latu, kas ir **40%** no legālā tirgus (2010.gadā – 37% un 2009.gadā – 31% no legālā tirgus). Pēc VID Muitas pārvaldes aprēķiniem, nelegālās degvielas īpatsvars tirgū varētu būt aptuveni **15%**. Savukārt "Swedbank Privātpersonu finanšu institūta" veiktajā aptaujā secināts, ka kopumā **16%** autovadītāju Latvijā iegādājas nelegālo degvielu.